

Ewa Dąbrowska-Prokopowska<sup>1</sup>  
Univerzitet u Bjalistoku  
Institut za sociologiju  
Poljska

*Originalni naučni rad*

UDK: 316.774:930.85(100)

DOI: 10.7251/SOCSR2221023D

COBISS.RS-ID 136048897

Prihvaćeno: 12.02.2022.

## MODELI DRUŠTVENOG IDENTITETA POGRANIČNIH STANOVNIKA IZ PERSPEKTIVE TEORIJA SLOŽENIH SISTEMA I KULTURNE EVOLUCIJE<sup>2</sup>

*Apstrakt*

*Važne su promjene u načinu na koji ljudi grade svoj identitet i kreiraju svoje strategije djelovanja. U slučaju pograničnih stanovnika, situacija je još složenija zbog kulturno oblikovanog poretka, zasnovanog na sistematskim interkulturalnim kontaktima. U toj situaciji, postoji potreba za prilagođavanjem dosadašnjeg naučnog saznanja kako stanovnici pograničnog područja mogu oblikovati svoj identitet u tako složenoj i dinamično promjenljivoj društvenoj stvarnosti. Glavni cilj ovog članka je pokazati, na primjeru stanovnika pograničnih područja, kako se njihovi modeli identiteta mogu kreirati u odnosu na systemske analize, složene sisteme i teorije kulturne revolucije. U ovom članku će biti predstavljen pristup percepciji identiteta pograničnih stanovnika, ne kao statičnih konstrukcija koje prolaze kroz jednostavne linearne transformacije već, kao otvorenih oblika složenih mreža sastavljenih od povezanih elemenata.*

***Ključne riječi:*** *identitet; pogranično područje; složeni sistemi; složene mreže; teorija evolucije kulture; model složenog ideniteta*

---

1 Korespondencija: Ewa Dabrowska Prokopowska, PhD, ewa.dabrowska@uwb.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8296-365X>

2 Rad je preveden, uz dopuštenje autora dato 19.03.2022. godine preko mejl korespondencije na akademskoj mreži Istraživački krug (Research Gate), od strane: Dušanke Slijepčević, MA – viši asistent; Univerziteta u Banjaluci, Fakultet političkih nauka; Studijski program: Sociologija i Primijenjena sociologija; Uža naučna oblast: Teorijska sociologija

## Uvod

Problem kompleksnosti lokalnog identiteta je savremena dilema, tipična za dinamična postmoderna društva. Rast individualizma i subjektivnosti i uticaj savremenih komunikacijskih tehnologija doprinijeli su situaciji u kojoj su ljudi sami počeli da stvaraju svoje društvene identitete. S druge strane, pojedinci su još uvijek uključeni u složene interakcije društvenih struktura. Kao rezultat toga, savremeni ljudi osjećaju napetost između potrebe pojedinca da oblikuje svoje fleksibilne identitete i podređenosti strukturalnim zahtjevima koji ih okružuju. Odnosi između pojedinaca, grupa, drugih elemenata i stvarnosti koja ih okružuje stvaraju dinamičan i samoorganizujući kompleksni sistem.

Na sferi pograničnog područja situacija postaje još složenija. Pogranično područje je sfera sa kulturnom raznolikošću i dugogodišnjim kontaktima pojedinaca iz brojnih etničkih, nacionalnih i vjerskih grupa. Funkcioniranje pograničnih ljudi oblikuje njihov specifičan tip identiteta, zasnovan na društvenom individualizmu te sfere, simbolički definisane "periferija". Današnji porast značaja modernih i komunikacijskih tehnologija i uticaj globalizacije doveli su do još složenijeg oblikovanja lokalnih identiteta na pograničnom području. Elementi ovog identiteta prolaze kroz brze i neplanirane promjene i još uvijek imaju relativno čvrste elemente. Oni čine specifični kompleksni sistem, koji je subjekt procesa učenja i samoorganizacije.<sup>3</sup>

Teorije o evoluciji kulture objašnjavaju kako se kulturna promjena i njeni sastavni elementi razlikuju u različitim populacijama. Osim toga, one imaju različite mehanizme selekcije određenih kulturnih karakteristika, koje se prenose na sljedeće generacije. Kao rezultat toga, u svakoj populaciji postoje različiti mehanizmi selekcije, replikacije i mrežnog prenosa ili promjene pravila, koja su osnova za društvene odnose i izgradnju ljudskog identiteta. Teorija evolucije kulture dobro objašnjava mehanizme koji uzrokuju da su neka pravila relativno stalna u datoj populaciji, a druga mogu biti podvrgnuta brzim promjenama.

Ljudi koji funkcionišu u složenim društvenim kontekstima kao pogranično područje slijede takozvani "intuitivni moral" u svojim međusobnim odnosima, koji imaju svoje korijene u biološkim strategijama preživljavanja. Za razliku od životinja, osobena karakteristika ljudske kulture je tzv.

---

3 Cliff Hooker, "Re-modelling scientific change: complex systems frames innovative problem solving", *Lato Sensu: Revue De La Société De Philosophie Des Sciences*, Vol. 5 (1), 4-12., 2018, p. 5

akumulacijski uticaj.<sup>4</sup> To znači da samo ljudi imaju sposobnost da taj uticaj racionalno modifikuju iz generacije u generaciju. Kultura je dinamičan proizvod društvenih interakcija među njima, koje se vremenom konsoliduju u modele, standarde i strategije djelovanja.

U stvari, njihova složena stvarnost je pojednostavljena. Ovakvo postupanje značajno ograničava primjenljivost pretpostavke o potpuno racionalnom ljudskom ponašanju, posebno u smislu suočavanja sa biološkim aspektima našeg ponašanja. Formiranje fleksibilnog identiteta, u složenom kontekstu, u velikoj se mjeri zasniva na brzom postizanju individualnog zadovoljstva, a ne na traženju potpuno racionalnih modela maksimizacije profita. U tom slučaju, možemo govoriti o racionalnosti ograničenoj na definisani nivo resursa i znanja, koja su dostupna u datom trenutku i na datom mjestu.<sup>5</sup> Postavlja se pitanje kako se definisanje identiteta pograničnih stanovnika može transformisati zbog takozvanog „efekta osnivača“<sup>6</sup>.

### **Teorijski okvir: Definicija pograničnog područja – Formiranje kompleksnih identiteta pograničnih stanovnika**

Diferencijacija definicije graničnog područja proizlazi iz činjenice da je ona predmet mnogih naučnih disciplina, među kojima su ekonomija, političke nauke, istorija i sociologija. Predstavnici različitih naučnih disciplina fokusiraju se na njene različite aspekte. Osnovni element svih definicija graničnog područja je njegov trodimenzionalni aspekt. Vezan je za opisivanje graničnog područja kao periferne sfere, u susjedstvu državne granice. Pogranično područje se odnosi na zasebnu teritoriju koju naseljavaju dvije ili više zajednica sa zasebnim kulturama i često različitim idejama društvenog poretka.<sup>7</sup>

Kulturna diferencijacija sfera pograničnih područja je posljedica istorijskih promjena političke pripadnosti date teritorije i miješanja stanovništva usljed procesa naseljavanja. Element koji integriše različite zajednice, koje žive u pograničnom području, za njih je specifična teritorijalna veza,

4 Alex Mesoudi, *Cultural Evolution: How Darwinian Theory Can Explain Human Culture and Synthesize the Social Sciences* (Chicago: University of Chicago Press, 2011), p. 12

5 Tomasz Szapiro, *Co decyduje o decyzji* (Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993), p. 39

6 Alex Mesoudi & Peter Danielson, "Ethics, evolution and culture", *Theory Biosci*, Vol. 127(3), 2008, 229-40., p. 236

7 Krystyna Romaniszyn, "Czynniki potencjalnej dekonstrukcji pogranicza etnicznego", *Pogranicza Studia Społeczne*, Vol. XXVII, 2016, 93-107., p. 94

povezana sa određenim moralnim navikama, usmjerenim na definisanu teritoriju. Prema *Gabrijeli Polini (Gabriele Pollini)* (2005), teritorijalna veza se sastoji od četiri važne komponente: ekološkog kompleksa teritorijalne lokacije i ekološke interakcije; mentalnog kompleksa identiteta ličnosti; društvenog kompleksa solidarnosti mjesnog kolektiviteta; i kulturnog kompleksa ekspresivnog simbolizma<sup>8</sup>.

Teritorijalne veze su faktor koji snažno utiče na formiranje kolektivnih identiteta pograničnih stanovnika. Oni odlučuju da se stanovnici pograničnog područja identifikuju i da ih drugi identifikuju kao predstavnike datih društvenih zajednica. Izgradnja nečijeg kolektivnog identiteta od strane pojedinca zasniva se na igranju određenih društvenih uloga, kompatibilnih s vrijednostima i očekivanjima članova zajednice kojoj taj pojedinac pripada. Kolektivno upućivanje svih članova na određeni simbolički kompleks koji definiše njihovu zajednicu je integrišući faktor te zajednice. U situaciji kada u pograničnom području paralelno funkcionišu različite zajednice, može se pretpostaviti da među njihovim pripadnicima postoji potreba za jačanjem simboličkog značenja teritorijalnih veza kroz sistematski izvođene rituale.

Različite nacionalne i etničke zajednice, koje žive na pograničnom području, počinju da simboličkim radnjama i ritualima, ponavljanim u određenim vremenskim intervalima, obilježavaju granice identiteta članova svoje zajednice. Ovakve akcije se tretiraju kao sistematska demonstracija različitog članstva zajednice u pograničnom području. Teritorijalne veze, rituali, definisane kolektivne vrijednosti i standardi, u kombinaciji sa simboličkim aspektom, izgrađuju u svijesti ljudi osjećaj sigurnosti i životne stabilnosti unutar zajednice, koja zahtijeva sistematsku demonstraciju.

Ova demonstracija pripadnosti definisanim zajednicama, u pograničnim područjima, kao rezultat, jača prijetnje „zamađljivanjem identiteta“ zbog sistematskih interkulturalnih kontakata njenih pripadnika. Drugi faktor, koji jača potrebu različitih zajednica za razvojem moralnih i simboličkih veza sa datom teritorijom, jeste proces globalizacije i uticaj savremenih informacionih tehnologija.

U socijalnom pogledu, u svijesti svojih stanovnika, pogranično područje se uglavnom vezuje za osjećaj mnogostrukosti, različitih granica i potrebe da ih se kontinuirano prelazi.<sup>9</sup> Društvena kategorizacija granica izražena je mnogim binarnim distinkcijama (mi-oni), koje podvlače oštru ivicu granica

8 Gabriele Pollini, "Elements of a Theory of Place Attachment and Socio-Territorial Belonging". *International Review of Sociology*. Vol. 15(3), 2005, 497-515., p. 501

9 Andrzej Sadowski, "Pogranicze- Pograniczność-Tożsamość Pogranicza", *Pogranicza Studia Społeczne*, Vol. XIV, 2008, 17-30., p.20

i jasnu liniju razlikovanja između dvije odvojene zajednice.<sup>10</sup> U pogledu dinamične izgradnje identiteta pograničnih stanovnika postoji potreba za kreiranjem takvog načina identifikacije koji, s jedne strane, omogućava kombinovanje komponenti zatvorenog članstva zajednice i otvorenosti za uspostavljanje odnosa sa predstavnicima različitih grupa.

Oba ova elementa, uprkos međusobnoj kontradiktornosti, moraju se sintetički integrisati u pogledu izgradnje racionalnih strategija djelovanja pojedinih pojedinaca. Ovi postupci savršeno objašnjavaju teorije koje pokazuju da, u savremenom svijetu, globalizacijski procesi, zasnovani na prekidanju odnosa sa vremenom i prostorom, nisu identični odbacivanju veza lokalne zajednice sa određenom teritorijom.

Teritorijalnost prvenstveno znači diferencijaciju društvenog prostora i stvaranje definisanih granica. S druge strane, savremene teorije globalizacije i informacionog društva baziraju se na procesima deteritorijalizacije, čija je značajna reperkusija međusobna zavisnost na globalnom nivou, uzrokovana transnacionalnim procesima i odnosima. Savremeni razvoj informacionih tehnologija i mobilnost društvenih grupa mijenja i modifikuje lokalne kulture, što je realizacija danas uobičajene ideje deteritorijalizacije.

Savremena pogranična područja doživljavaju istovremene procese deteritorijalizacije i teritorijalizacije, stvarajući istovremeno za svoje stanovnike specifičan i složen društveni kontekst.<sup>11</sup> Pogranično područje je složena i dinamična konstrukcija. Oblikuje se kako eksterno, kroz uticaj makrosistemske politike date zemlje i širi uticaj procesa globalizacije, tako i iznutra, kroz permanentnu reprodukciju i prelazak društvenih granica od strane njihovih stanovnika.

Identitet pograničnih stanovnika odraz je složenog strukturalnog konteksta, ali i efekat cjelokupnosti međukulturalnih kontakata među njima. Interkulturalni kontakti u pograničnom području imaju različit intenzitet, različite ciljeve i tok. Njihova glavna funkcija je uspostavljanje definisanog društvenog poretka, koji bi trebao biti prihvatljiv za različite zajednice, koje nastanjuju pogranično područje, i koji bi trebao garantovati socijalnu sigurnost. Svijest o neophodnosti razrade definisanog društvenog poretka među predstavnicima različitih pograničnih zajednica raste u situaciji preklapanja ova dva procesa.

S jedne strane, povećanje moći uticaja procesa demokratizacije, povezanih sa formiranjem javne sfere, a s druge strane – intenziviranje uticaja

10 David Newman, "Borders and Bordering Towards an Interdisciplinary Dialogue", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9(2), 2006, 171–186., p. 176

11 Basia Nikiforova, "Transforming Borders Functions in the Lithuanian-Polish-Belarusian Borderland", *Limes, Cultural Regionalistics*, Vol. 3 (2), 2010, 124-132., p. 127

globalizacije i razvoj informacionog društva.<sup>12</sup> Može se postaviti teza da je to paradoksalno kombinovano sa povećanjem individualnosti stanovnika pograničnog područja. Ovaj proces je povezan sa razvojem građanskog subjektivnog stava stanovnika pograničnog područja<sup>13</sup> i njihovim pristupom širokim informacionim mrežama, tipičnim za savremeno informaciono društvo. Preklapanje navedenih procesa rezultuje povećanjem složenosti i fragmen-tarnošću okolne društvene stvarnosti, koju pojedinac percipira.

Zbunjenost pojedinca u kompleksnosti današnjeg svijeta rezultuje povećanjem privlačnosti razmišljanja zajednice<sup>14</sup>, fokusiranog na teritorijalne veze. Međutim, to nije identično sa odbacivanjem njihovog individualizma od strane pograničnih stanovnika ili prekoračenjem sfere uticaja složenih društvenih mreža. Svi gore navedeni faktori se tretiraju kao ekvivalentni, ali se aktiviraju u glavama stanovnika pograničnog područja na asinhroni način, stvarajući složen i dinamičan identitet.

Gore navedene pretpostavke usklađene su s višeslojnim i stalno izgrađujućim konceptom identiteta pograničnih stanovnika koji je kreirao Jerzy Nikitorowicz. Ovaj koncept pretpostavlja da tako shvaćen dinamički identitet prolazi kroz trajne transformacije u sljedećim aspektima: naslijeđeni identitet, identitet osobe i identitet koji se konstantno oblikuje.<sup>15</sup>

Taj identitet uspostavlja i zaustavlja aktivni subjekt, koji funkcioniše u definisanom društvenom kontekstu. Pogranično područje čini društveni prostor visokog stepena diferencijacije koji u percepciji subjekata izaziva potrebu za stvaranjem složenijih oblika vlastitog identiteta. Takva osoba prolazi kroz permanentni pritisak fleksibilnog i kreativnog spajanja naslijeđenih elemenata, povezanih sa definisanom društvenom grupom, sa potrebom prilagođavanja složenim strukturalnim uslovima.<sup>16</sup>

Međutim, to ne znači da povećanje pritiska sve složenijeg društvenog konteksta određuje unutrašnje sukobe u identitetu pojedinaca koji paralizuju njihovu sposobnost djelovanja. Novi stimulansi koji dolaze iz sve više i više različitog, umreženog i složenog društvenog konteksta uzrokuju privremene unutrašnje konflikte u mislima stanovnika pograničnih područja, ali na

12 Frank Webster, *Theories of the Information Society* (New York: Routledge, 2006), p. 163

13 Małgorzata Bienkowska-Ptasznik, "Od wielokulturowości do postkolonializmu-czy etniczność ma pleć?" *Pogranicze, Studia Społeczne*, Vol. XVI, 2010, 41-61, p. 42

14 Michel Maffesoli, *Czas plemion* (Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008), p. 220

15 Jerzy Nikitorowicz, "Tożsamość wobec dylematów generowania dziedzictwa kulturowego", *Psychologia Rozwojowa*, Vol. 10 (2), 2005, 35-47, p. 36

16 Ben Goertzel, *From Complexity to Creativity. Explorations in Evolutionary, Autopoietic, and Cognitive Dynamics* (New York: Publisher Plenum Press, 1997), p. 196

pozitivan način, takođe, utiču na rast njihovih vještina prilagođavanja.

Gore navedene pretpostavke savršeno su objašnjene teorijom "složenosti društvenog identiteta"<sup>17</sup>. Složenost društvenog identiteta odnosi se na način na koji pojedinci subjektivno predstavljaju odnose tokom funkcionisanja u različitim društvenim grupama. Da budemo precizniji, ljudi sa niskom složenošću društvenog identiteta svoje grupe doživljavaju kao veoma preklapajuće i konvergentne, dok ljudi sa visokom složenošću doživljavaju svoje članova grupe kao različite i profilisane.

Rezultati istraživanja pokazuju da su ljudi sa višim nivoom složenosti svog identiteta istovremeno mnogo tolerantniji prema različitim grupama u svom društvenom okruženju. Konkretno, budući da pojedinci sa niskom složenošću društvenog identiteta smatraju svoje grupe veoma preklapajućima i konvergentnima, oni vjeruju da pojedinac koji nije član grupe po jednoj dimenziji identiteta da nije član grupe ni po svim ostalim dimenzijama identiteta<sup>18</sup>.

Ljude sa visokom kompleksnošću identiteta karakteriše profilisano razmišljanje. Pretpostavljaju da ljudi, sa kojima imaju određene društvene interakcije, samo fragmentarno funkcionišu u grupi u kojoj se određena osoba trenutno nalazi. To se odnosi na percipiranje ljudi, grupa i zajednica ne kao statičnih konstrukcija, već kao elemenata povezanih sa složenim društvenim mrežama.

### **Igre identiteta stanovnika pograničnog područja iz perspektive teorije složenih sistema: Složeni modeli identiteta stanovnika pograničnih područja**

Sam koncept sistema je izmislio i opisao *Ludwig von Bertalanffy* (1984). Njegova najjednostavnija definicija opisuje sistem kao organizaciju međusobno zavisnih varijabli.<sup>19</sup> Među odgovarajućim elementima sistema određeni nizovi međusobnih odnosa dešavaju se u određenim okvirima, koji čine strukturu kao cjelinu. Svi elementi nisu povezani samo jedan s drugim, već i sa vanjskim okruženjem objekta.

17 Marilyn Brewer & Kathleen Pierce, "Social identity complexity and outgroup tolerance", *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 31(3), 2005, 428–437.

18 Sufei Xin, Ziqiang Xin & Chongde Lin, "Effects of trustor's social identity complexity on interpersonal and intergroup trust", *European Journal of Social Psychology*, Vol. 46(4), 2016, 428–440, p. 429

19 Ludwig Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów* (Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984), p. 47

Sistem je integritet, koji ima relativno stabilnu unutrašnju strukturu povezanih elemenata, koji su u međusobnim odnosima i utiču na njega kao na cjelinu. Svi sistemi imaju posebne zajedničke karakteristike: morfologiju, različite kombinacije međusobnih odnosa među elementima sistema, specifičnu konfiguraciju funkcija i pozicija koje realizuju pojedini elementi i pod-sistemi, hijerarhiju datog sistema, sposobnost prilagođavanja.<sup>20</sup>

Sistem, kao cjelina, nikada ne funkcioniše u prazno.<sup>21</sup> Sistemsko okruženje, s jedne strane, stalno utiče na njega, ali istovremeno na njega utiče sistem. Kao rezultat, i unutrašnja struktura sistema i njegov cjelokupni oblik prolaze kroz stalne, progresivne ili skokovite promjene. Izvor ovih promjena su, s jedne strane, zahtjevi vanjskog okruženja, a s druge strane – specifične konfiguracije odnosa između pojedinih elemenata sistema.

Koncept kompleksnosti u obrazovanju ima svoje izvore u nauci. U biološkim naukama, kompleksnost se opisuje kao prirodni efekat procesa evolucije. Prema Peteru Jedlicki (2007) glavni trend u evoluciji prirodnog okruženja je porast složenosti.<sup>22</sup> Istraživači iz različitih grana nauke nastoje da objasne postupke djelovanja različitih sistema, pozivajući se na specifične odnose među njihovim elementima. Takozvani redukcionizam znači objašnjavanje fenomena kroz nešto jednostavnije (...). Posebno ekspresivan oblik poprima u fizici elementarnih čestica gdje dominira težnja za otkrivanjem "teorije svega". Takva teorija bi, pomoću nekoliko jednačina, izrazila osnovne reakcije svih oblika materije.<sup>23</sup>

Takva pretpostavka nije identična s mišljenjem da složenost znači jednostavnu kontradikciju ideji jednostavnosti. Sistem složenosti nije komplikacija ili preklapanje jednostavnih sistema. Sistemi složenosti su konfiguracije u kojima ne postoje jasne veze između uzroka i posledice jer prolaze kroz promene u vremenu<sup>24</sup> (Olmedo, 2010: 74).

Sama ideja jednostavnosti nije redukcionizam čitavog sistema na osobene karakteristike njegovih elemenata. John Collier (2009) tvrdi da: U nekim

20 Janusz Sztumski, *Systemowa analiza społeczeństwa* (Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk, 2013), p. 23

21 Czesław Mesjasz, "Complexity of Social Systems", *Acta Physica Polonica*, Vol. 117(4), 2010, 706-715, p. 706

22 Peter Jedlicka, *Physical complexity and cognitive evolution*. In: C. Gershenson, D. Aerts, B. Edmonds (Eds.), *Worldviews, Science and us, Philosophy and Complexity* (pp.221-231). (London: World Scientific Publishing Co. Pte., 2007). p. 221

23 Peter Coveney & Roger Highfield, *Granice złożoności, Poszukiwania porządku w chaotycznym świecie*, (Warsaw: Prószyński i S-ka, 1997), p. 33

24 Elena Olmedo, "Complexity and chaos in organisations: complex management", *International Journal of Complexity in Leadership and Management*, Vol. 1 (1), 2010, 72-82, p.74



aspektima ovo je pristup „odozdo prema gore“, budući da se jednostavniji sistemi poklapaju sa komponentama složenijih sistema, ali se isti principi primjenjuju na svim nivoima u zajedničkom kontekstu dinamičke otvorenosti interakcije sistema, sa svojim inherentnim holizmom i mogućnostima za nastanak.<sup>25</sup>

Složeni sistemi nastaju u situaciji kada, vremenom razvijajući se, jednostavni sistem prelazi određenu granicu nastanka strukture. Tada tako dosad jasno definisan sistem počinje da se ponaša neočekivano.

I složenost i jednostavnost povezane su specifičnostima pojedinih objekata koji funkcionišu kao cjelina. *Christoph Adami* (2002) naglašava da: U teoriji dinamičkih sistema nas zanima opšta složenost procesa. Na primjer, periodični i nasumični procesi se percipiraju kao jednostavni (...) uprkos skali na kojoj mogu funkcionisati.<sup>26</sup>

Složeni sistemi uvijek uključuju određeni nivo haosa i karakteriše ih nedostatak jasnih granica. Međutim, ovo nije identično sa nedostatkom unutrašnje strukture ili nedostatkom reda njenih elemenata. Složeni sistemi su dinamični, nelinearni i otvoreni, ali je istovremeno njihova karakteristika i specifičan unutrašnji poredak. Kompleksnost pretpostavlja određeni nastanak, postojanje posebne unutrašnje strukture, u kojoj su elementi povezani složenom mrežom međusobnih odnosa.

Prema *Andrzej Nowak* (2009): To proizilazi iz činjenice da se, u skupu koji se sastoji od jednostavnih elemenata u interakciji, kompleksnost pojavljuje samo na nivou ukupnog sistema – pa se može uočiti efekat nastanka. Nastanak ima specifične karakteristike, koje se javljaju na nivou sistema, a koje nisu prisutne na nivou elemenata i koje ne treba očekivati među karakteristikama samih elemenata.<sup>27</sup>

Kreiranjem analitičkih modela identiteta različitih pograničnih stanovnika, treba uzeti u obzir složene veze između različitih elemenata na tom području (Slika br. 1). S jedne strane, potrebno je opisati odnose među elementima, kojima pojedinac raspolaže (socijalizovani standardi i vrijednosti, sredstva i resursi društvenog znanja), a s druge strane – treba takve determinante razmotriti kao uticaj određenih mezofaktora (funkcionisanje u određenim institucijama i organizacijama) i makrostrukturnih faktora (npr.

25 John Collier, *Organized Complexity: Properties, Models and the Limits of Understanding*, 2009, Retrieved from: <https://pdfs.semanticscholar.org/c670/78a7636e2f4ad7c2483c1d494e766c8bc11f.pdf>

26 Christoph Adami, "What is Complexity?", *BioEssays*, Vol. 24 (12), 2002, 1085-1094, p.1085

27 Andrzej Nowak, Wojciech Borkowski & Katarzyna Wnikowska-Nowak, *Układy złożone w naukach społecznych*. (Warsaw: Scholar,2009), p. 12

važeci zakon, specifični karakter ekonomskih ili političkih odnosa u zemlji), ali i globalnih (npr. moda, novi stilovi života, protok informacija putem medija i društvenih mreža).

To podrazumijeva da ideja identiteta stanovnika pograničnog područja počinje da liči ne na čvrstu konstrukciju već na složenu mrežu, u kojoj se različiti sastavni elementi aktiviraju u različitim kombinacijama, zavisno od vanjskih podražaja.

Samo granično područje treba tretirati kao kompleksan sistem u kojem se pojedini elementi nalaze u interakciji u složenim odnosima, zasnovanim na recipročnim (povratnim) vezama.<sup>28</sup> Te odnose treba dinamički prepoznati jer predstavnici dvije ili više grupa naseljavaju određenu strukturnu stvarnost. Identiteti pograničnih stanovnika su dinamični i složeni konstrukti, koji neprestano prolaze kroz adaptivne redefinicije, ali u isto vrijeme održavaju stabilan oblik u svijesti pojedinca.

Potrebno je naglasiti da su osjetljivi na način na koji se strateške igre realizuju među različitim grupama, u složenim mrežama međusobnih odnosa, u određenom strukturnom okruženju pograničnog područja, koje se nasljeđuje u kulturnim obrascima od predaka. Na tom modelu se nameće specifična jedinstvena sklonost individualnom učenju i provjeravanju dosad korištenih elemenata identiteta, ažuriranih, uklonjenih ili korigovanih, zavisno od vrste prihvaćene strategije djelovanja.

U tom kontekstu, složeni model identiteta stanovnika pograničnog područja, uprkos njegovoj stabilnosti u percepciji pojedinaca, u stvari je kulturno programirana konstrukcija za prilagođavanje na veoma komplikovano i dinamično promjenljivo društveno okruženje.

Visoka fleksibilnost kompleksnog identiteta pograničnih stanovnika omogućava im da kreiraju takve strategije djelovanja koje su, s jedne strane, snažno ugrađene u kulturni prenos određene zajednice i drugih makrostrukturnih oblika (npr. date nacije, nadnacionalne institucije) i, s druge strane, usmjerene na interakciju s različitim grupama ili članovima zajednica. Ovakvi postupci, uprkos činjenici da su zasnovani na unutrašnjoj kontradikciji, grade racionalnu strategiju djelovanja za stanovnike pograničnog područja.

To je moguće zbog njihovog složenog identiteta čiji pojedini elementi međusobno djeluju u različitim kombinacijama ovisno o tome u kojem društvenom kontekstu određena osoba funkcioniše. U stvari, ponašanje ljudi na granici, koje je rezultat različitih strukturalnih stimulansa (npr. nova vladina

---

28 James Ladyman, James Lambert & Karoline Wiesner, "What is a complex system?", *European Journal for Philosophy of Science*, Vol. 3, 2013, 33–67 (2013), p. 35

politika prema nacionalnim manjinama, ekonomska kriza, dolazak liberalnih ili konzervativnih partija na vlast) ili je rezultat određenih događaja na određenom mjestu i vremenu, često može proizvesti nepredvidive oblike kolektivnih akcija, često zasnovanih na međusobnom oponašanju.

Unutar ovog složenog pograničnog sistema, ljudi koji žive u njemu imaju svoje strategije djelovanja zasnovane na jednako složenim identitetima. Društveno razumijevanje pograničnog područja, kao složenog sistema u kojem se odvijaju određeni interkulturalni kontakti, zasniva se na opisu društvenih dinamičkih igara, unutar specifičnog strukturalnog konteksta, koje rezultuju definisanim društvenim poretom. Ljudi koji žive u tako dinamično promjenjivoj društvenoj stvarnosti, da bi mogli djelotvorno funkcionisati u njoj, moraju prilagoditi svoje identitete i strategije, kako bi stekli visok nivo prilagođenosti.

U sistematskim analizama, stanje društvenog poretka shvata se kao stabilna ravnoteža. Stabilnost kompleksnog društvenog sistema povezana je sa njegovom sposobnošću unutrašnjeg automatskog prilagođavanja i konačno prilagođavanja čitavog sistema u slučaju bilo kakvih stimulansa koji narušavaju ravnotežu.<sup>29</sup> Moć sistema je unutrašnji regulator, koji omogućava brzu identifikaciju i rješavanje sistemskih problema, koji narušavaju balans sistema. U tom kontekstu, pretpostavlja se da se složeni sistem, nakon što je lišen stimulansa, vraća u ravnotežu.<sup>30</sup> U slučaju otvorenih kompleksnih sistema, koje karakteriše nelinearnost, sistem može imati nekoliko stanja ravnoteže.

Ne može se pretpostaviti da će kao rezultat takvih dinamičnih radnji, koje se odvijaju na pograničnom području, postojati jedna opšteprihvaćena ideja društvenog poretka, strategija djelovanja ili oblik društvenog identiteta, koji će biti posljedica igara među pojedincima, grupama ili zajednicama. Takva situacija se može dogoditi, ali to će biti samo alternativa drugim državama. Tačke ravnoteže u složenim i nelinearnim sistemima povezane su sa početnim uslovima sistema. Stoga je važno kulturno porijeklo i način na koji se prenosi s generacije na generaciju, u odgovarajućim pograničnim zajednicama.

Ti kulturni prenosi, u različitim pograničnim zajednicama, ne moraju biti međusobno kompatibilni. U određenim strukturalnim uslovima ili situacijama, mogu izazvati konflikte među predstavnicima različitih zajednica ili akcije koje imaju za cilj dominaciju jednog oblika nad drugim. Moguć je i scenario namjerne asimilacije date zajednice od strane druge i stvaranja na toj osnovi novog stabilnog stanja ravnoteže. Stanje pluralističke multikulture,

29 Joe Tranquillo J., *An Introduction to Complex Systems* (Switzerland: Springer Springer International, 2019), p. 301

30 Manuela R. Contini, "The Paradigm of the Complex Dynamic Systems and Sociological Analysis", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 92 (10), 2013, 207 – 214. p. 209

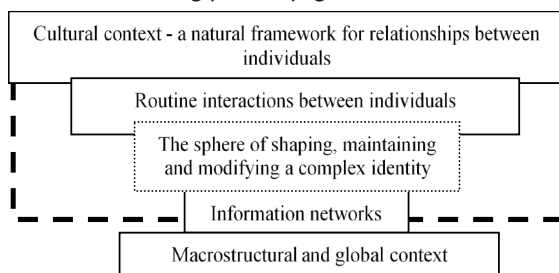
zasnovane na međusobnom povjerenju i toleranciji, u tom je smislu jedan od mnogih mogućih oblika stanja stabilne ravnoteže.

Stabilnost cjelokupnog kompleksnog sistema posljedica je stabilnosti strategija djelovanja pograničnih stanovnika koji postoje u njegovim okvirima i njihovog identitetskog stanja. Međutim, postoji mogućnost da ideja o stabilnom sistemu, kao cjelini, sa stanovišta pojedinaca neće biti kompatibilna sa logikom stabilnosti, koja dominira u datom trenutku u sistemu.

U toj situaciji možemo govoriti o jasnoj prijetnji dinamičke ravnoteže u složenom sistemu. Stabilnost društvenog sistema nikada nije apsolutna jer apsolut isključuje bilo kakve promjene. U situaciji idealne interakcije stabilnosti u sistemu, svi stimulansi koji narušavaju stanje ravnoteže bili bi poništeni u izvorno stanje sistema, iako bi mogli unijeti pozitivne promjene, povećavajući nivo njegove prilagodljivosti.

U slučaju pojedinaca u dinamično složenim sistemima, stabilnu ravnotežu oni doživljavaju kao garanciju sposobnosti da izgrade individualne strategije djelovanja. To ne funkcionise na idealan način, već se smatra stanjem kojem otvoreni sistem teži. Cjelokupno postizanje tog stanja povlači se stalnim protokom nadražaja, kojima se treba prilagoditi. *John Collier (2010)* tvrdi da: Ova ravnoteža nije apsolutna, već je vjerovatnoća nad dimenzijama i granicama kohezivnosti. Kao što postoje intenziteti sila i tokova, koji moraju biti uravnoteženi, postoje, zbog fluktuacija, sklonosti sila i tokova koji pokazuju neku statističku distribuciju u prostoru i vremenu.<sup>31</sup>

To podrazumijeva da su igra identiteta, kolektivnog pamćenja ili grupnog poslovanja u pograničnom području prirodno i trajno stanje, a njihovi efekti će oblikovati nove oblike stabilnog društvenog poretka. Nova stanja društvenog poretka uspostavljena u datom trenutku odrazila bi se u dominantnim identitetima i strategijama njegovih stanovnika.



Slika br. 1. Kompleksni model identiteta pograničnih stanovnika

31 John Collier, *A Dynamical Approach to Identity and Diversity in Complex Systems*, In: P. Cilliers, Rika Preiser (Eds), *Complexity, Difference and Identity: An Ethical Perspective* (pp.83-97), (Dordrecht: Springer, 2010), p. 90

*Kompleksni identitet pograničnih stanovnika i individualno i društveno učenje iz perspektive teorije kulturne evolucije*

U teorijama kulturne evolucije, promjena društvenog sistema shvaćena je kao sporedni proizvod brojnih individualnih interakcija među ljudima i njihovim društvenim okruženjem. Glavni cilj kulturne evolucije je najviši mogući nivo adaptacije određene zajednice. Pretpostavlja se da su ljudi kulturna vrsta, što je odlika koja ih razlikuje od životinjskog društva.

Kroz cijeli život, ljudi stiču vrijednosti, standarde ili pravila od drugih članova datog društva. To se ostvaruje kroz procese društvenog učenja i međusobnog oponašanja, koji u velikoj mjeri određuju njihovo daljnje djelovanje. Ljudi koji odrastaju u različitim društvima pokazuju različite načine razmišljanja i ponašanja jer usvajaju različite kulturne standarde, koji imaju za cilj da povećaju njihovu sposobnost prilagođavanja stvarnim uslovima. Složenost i rast umrežavanja savremenih društava uzrokuje viši nivo diferencijacije unutar samih zajednica.

U svakoj populaciji postoje različiti mehanizmi selekcije, replikacije i mrežnog prenosa ili promjene. Osim toga, svaka osoba je opremljena sposobnošću individualnog učenja, što joj omogućava brzu i stvarnu adaptaciju na promjenjive uslove okoline. Međutim, individualno učenje je skupo i dugotrajno, zbog toga što kultura značajno ograničava njegovu primjenu. Kultura nam omogućava da koristimo stvari, sposobnosti i znanja drugih ljudi, koji su nam prenijeti u okviru našeg kulturnog nasleđa.<sup>32</sup> Kulturno nasljeđe se, u tom smislu, definiše kao međugeneracijski prenos stavova, vrijednosti i strategija djelovanja koji omogućavaju sagledavanje kulturne evolucije, paralelno sa biološkom evolucijom, u kojoj su nasumični elementi ključni.

Međutim, u svakoj populaciji postoje različiti mehanizmi selekcije ili modifikacije određenih kulturnih elemenata, što je povezano sa zahtjevom prilagođavanja specifičnim uslovima. Konstatcija da samo one strategije djelovanja koje povećavaju optimalnost djelovanja u određenom okruženju imaju najveću šansu da se preslikaju na sljedeće generacije, važna je pretpostavka teorije kulturne evolucije.

Rast složenosti, fragmentarnosti i umreženosti savremene društvene stvarnosti pograničnih stanovnika mora se odraziti na njihove identitete i strategije djelovanja. Stoga je uspostavljanje specifičnog stava prema predstavnicima drugih pograničnih zajednica efekat individualnih i grupnih

---

32 Alex Mesoudi, *Cultural Evolution: How Darwinian Theory Can Explain Human Culture and Synthesize the Social Sciences* (Chicago: University of Chicago Press, 2011), p. 17

interakcija među ljudima koji su se, kao posljedica selekcije u specifičnim strukturnim uslovima, konsolidovali.

Međutim, to ne znači da predstavnici date zajednice, zbog novih i snažnih stimulansa, neće početi provjeravati i svoje dosadašnje strategije djelovanja i identitete. U tom smislu, pojedinačna identitetska stanja ljudi i njihove strategije djelovanja bili bi dinamičan sistem, koji se prilagođava određenom kulturnom okruženju.

*Richerson i Boyd* (2005) dodatno naglašavaju da se teorija kulturne evolucije zasniva prvenstveno na ideji moći i konkurencije. Po njima se kulturni sistem može podijeliti na dva dijela. S jedne strane, imamo posla sa inercijom, što znači da u društvenom sistemu postoje takvi procesi koji, nametanjem definisanog društvenog poretka, održavaju određeni pravac u razvoju stanovništva. Moć ovih procesa leži u tendenciji međusobnog oponašanja određenih standarda ili strategija djelovanja od strane pojedinaca, što se uobičajeno dešava unutar društava. S druge strane, u svakom sistemu postoje suprotstavljeni procesi, koji stvaraju nove procese i nepredvidive promjene. Kao rezultat: Ovi procesi prevazilaze inerciju i stvaraju evolucijsku promjenu.<sup>33</sup>

*Alex Mesoudi* (2016) skreće nam pažnju na činjenicu da su mnogi eksperimenti pokazali da ljudi imaju sklonost ka dvije vrste kulturnog učenja. Prva se bazira na takozvanoj „grešci u plaćanju“, imitirajući ljude koji predstavljaju atraktivan nivo uspješnosti, u pogledu visoke ili više plate. Druga, alternativa prvoj, odnosi se na takozvane “konformističke predrasude”, što znači da postoji nesrazmjerno veća mogućnost da ljudi kopiraju najčešće ponašanje u populaciji, bez obzira na dobijenu platu.<sup>34</sup> Razmišljanje populacije se oslanja na pretpostavku da možemo kolektivno prenijeti odluke, donesene na maloj individualnoj skali, na uzorke velikih razmjera, na nivou populacije. Učenje je ovdje ključna komponenta kumulativne kulturne evolucije, gdje se određene strategije djelovanja, definisane na mikro nivou kao korisne, čuvaju i prenose na sljedeće generacije.

Društveno učenje omogućava određenim zajednicama da brzo reaguju na promjene okoline, ali to dolazi samo kroz korištenje cjelokupnog adaptivnog znanja, koje je pohranjeno u naučenom glumačkom repertoaru stanovništva. Međutim, to ne znači da dominacija socijalnog učenja u datoj populaciji na jednostavan način povećava njenu prilagodljivost. Situacija je komplikovaniya. Individualno učenje uprkos svojim troškovima često ima inovativne efekte,

33 Peter Richerson & Robert Boyd, *Not by genes alone: how culture transformed human evolution* (Chicago: The University of Chicago Press, 2005), p. 68

34 Alex Mesoudi, “Cultural Evolution: A Review Of Theory, Findings and Controversies”, *Evolutionary Biology*. Vol. 43 (4), 2016, 481–497. p. 494

pokazujući nove mogućnosti delovanja i razmišljanja. Da bi se povećale adaptivne sposobnosti i prilagođavanje stanovništva, socijalno učenje mora, na neki način, povećati korisnost individualnog učenja, kroz smanjenje troškova.<sup>35</sup>

Ovo je posebno važno u slučaju složenosti rasta savremene društvene stvarnosti. U slučaju savremenih ljudi, sposobnost društvenog učenja doprinosi održavanju i akumulaciji kulture, kao osnove za inovativnije oblike djelovanja. Stvaranje kompleksnog identiteta pojedinaca i njima prilagođenih strategija djelovanja u sredinama visokog stepena složenosti (što je danas nesumnjivo savremeno pogranično područje), povezano je sa specifičnim preklapanjem oblika društvenog i individualnog učenja. Ljudi koji žive u tako dinamičnom i složenom društvenom okruženju, koje se značajno oslanja na kulturno učenje, mogu steći mnogo optimalnije strategije, kada se takve pojave u njihovoj populaciji. Te strategije se, zatim, u maloj mjeri poboljšavaju kroz individualno učenje određenih ljudi.

Ovaj proces će se ponavljati u svakoj generaciji. Kao rezultat toga, danas u oblastima velike raznolikosti i interkulturalnih kontakata, najoptimalnija strategija je kompleksna izgradnja identiteta, koja omogućava kombinovanje kumuliranog društvenog znanja sa mogućnošću ograničenog individualnog testiranja djelovanja, kroz ulazak u različite mreže društvenih odnosa.

Fenomen uticaja osnivačkog efekta na promjene strategija djelovanja pograničnih manjina zanimljiv je fenomen u aspektu transformacije pograničnog identiteta. Uzimajući u obzir različite migracije u istoriji čovječanstva, osnivački efekti su prilično česti u različitim vremenima i na različitim mjestima. Osnivački efekat se dešava kada novu populaciju ljudi pronade mali broj pojedinaca iz veće populacije. Manja populacija u novim društvenim uslovima može poprimiti potpuno drugačija obilježja od matične populacije. Migriranje u određenu zemlju određene klase ili društvene grupe datog društva može izazvati takozvanu "grešku uzorkovanja" koja se može pojaviti u daljoj evoluciji te populacije, npr. migracija radničke klase dovešće do širenja isključivo njihovog sistema vrednosti i pravila delovanja.

Zato je prilikom ispitivanja pojedinih nacionalnih ili etničkih pograničnih manjina potrebno ispitati njihovu istoriju dolaska na ovo posebno područje. Njihova kultura može, kao posljedica "greške uzorkovanja", pretpostaviti potpuno drugačiji način kulturne evolucije od onog u njihovom matičnom društvu, idući prema potpuno drugačijim putevima daljeg razvoja.<sup>36</sup> Takvi postupci mogu biti povod za društvene sukobe ili nove forme igre

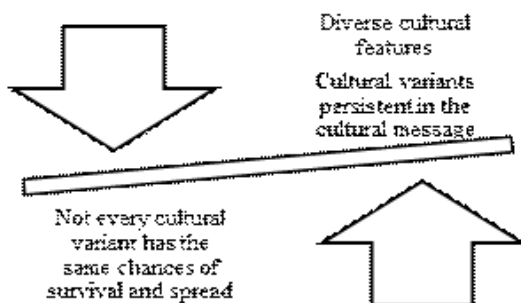
35 Joseph Henrich & Richard McElreath, "The Evolution of Cultural Evolution", *Evolutionary Anthropology*, 12Vol. (3), 2003, 123–135, p. 127

36 Alex Mesoudi & Peter Danielson, "Ethics, evolution and culture", *Theory Biosci.*, Vol. 127(3), 2008, 229-40, p. 235

identiteta u slučaju određene manjine, u pograničnom području, koja može osjetiti nedostatak kompatibilnosti svojih kulturnih obrazaca, kao rezultat kontakata sa svojim roditeljima.

Kultura je dinamičan proizvod specifičnih društvenih igara, koje se odvijaju u određenom kontekstu, a koje su konsolidovane u određene obrasce i pravila i strategije djelovanja u vremenu (slika br. 2). Kulturno stečene karakteristike u datoj populaciji, međutim, pokazuju veoma različite oblike. Kao posljedica toga, uvijek postoji određena konkurencija među tim kulturnim varijantama prema određenim resursima, kao što je mjesto u kolektivnom sjećanju ili pristup ekonomskim ili političkim resursima. Vrlo je važna pretpostavka da nemaju sve kulturne varijante jednake šanse za opstanak i širenje. Pobjednici su oni koje većina ljudi percipira kao atraktivne i popularne.

Navedeni obrasci prolaze kroz selekciju u narednim generacijama i u njihovim okvirima nastaju slučajne mutacije, u skladu sa neophodnošću stalnog prilagođavanja okruženju, a procesi kulturne difuzije, danas intenzivirani globalizacijom i razvojem informacionog društva, počinju da utiču. Važan faktor koji mijenja prirodno i kulturno strujanje transmisije određenih oblika jeste rast kulturne difuzije i, s njom povezane, rekombinantne i transformacijske moći u savremenim društvima. U slučaju pograničnih stanovnika, kompleksni identitet koji se manifestuje u istovremenom boravku u kulturnom prostoru sopstvene zajednice i stalnom ulasku u dinamične odnose sa predstavnicima različitih grupa čini se najefikasnijom strategijom prilagođavanja.



Slika br. 2 Model identiteta pograničnih stanovnika u odnosu na teorije evolucije kulture



## Zaključci

Ovdje predstavljeni modeli identiteta stanovnika pograničnih područja odnose se na njihove metode suočavanja sa složenom i dinamičnom društvenom stvarnošću. Ljudi koji žive na pograničnom području kulturno su prilagođeni funkcionisanju u raznovrsnijem okruženju od predstavnika drugih regija. Ovo suštinski utiče na činjenicu da imaju bolje predispozicije za hibridno identitetsko kombinovanje komplikovanih oblika pripadnosti grupi i zajednici. U percepciji pograničnih stanovnika, stvarnost koja ih okružuje, s jedne strane, neprestano stvara brojne mogućnosti za poduzimanje inovativnih akcija, a s druge strane – zasniva se na neophodnosti kulturnog pokazivanja njihove pripadnosti određenoj grupi ili zajednici.

Dodatno, kao rezultat globalizacijskih procesa rastuće moći i razvoja informacionih tehnologija, društvena stvarnost oko njih počinje da se doživljava kao još dinamičnija, složenija i haotičnija. Kao rezultat, pojedinci su stalno primorani da uređuju pravila igre koja ih okružuju u racionalnu strategiju djelovanja zasnovanu na pravilno oblikovanom kreativnom identitetu. Sa stanovišta teorije složenih sistema, nije moguće stvoriti čvrst društveni identitet i s njim povezanu strategiju djelovanja. Dinamika, nastanak i promjene poremećene nelinearnim skokovima u društvenom sistemu primoravaju pojedince na kontinuirano redefinisane svojih identiteta, a istovremeno ne ometaju njihov kontinuitet u vremenu.

To, međutim, ne znači stalno inovativno stvaranje novih društvenih konstrukcija od strane stanovnika pograničnih područja. Takve akcije bi bile veoma skupe i rizične. Kako bi stekli svijest o društvenom naselju, pojedinci često koriste, u svojim adaptivnim strategijama, elemente koji već postoje u sistemui koji se kombinuju sa novim pravilima igre. S obzirom na metode izgradnje identiteta pograničnih stanovnika može se reći da su njihova osnovna karakteristika dinamičnost i ponavljanje oblika u vremenu. Identitet pojedinca, slično kao i sam društveni sistem, prolazi kroz transformacije na linearan ili nelinearan način, stvarajući nove forme koje zahtijevaju ažuriranje već postojećih identifikacionih oblika.

Složena sistemaska logika preferira one oblike prilagođavanja pojedinaca koji su u stanju da uravnoteže mnogostrukost važnih i varijabilnih strukturalnih faktora. Ovaj kriterijum ispunjava složeni model identiteta koji je izgrađen sa organizovanim, ali otvorenim za nove stimulanse, konstruktom. S jedne strane, to omogućava pojedincima da se smjeste u siguran i poznat svijet tradicionalnih vrijednosti, a s druge strane – njegovi elementi su otvoreni za intenzivno traženje, čitanje i prilagođavanje novim zahtjevima sistema.

Njegov oblik, koji kombinuje i pasivni i aktivni element identiteta istovremeno uzimajući u obzir subjektivna pravila delovanja, omogućava pojedincima da uravnoteže oba djelovanja. Prvo, očuvanje osjećaja kontinuiteta u društvenoj stvarnosti koja se brzo mijenja i drugo, aktivno ugrađivanje novih elemenata sistema u njegovu mrežnu konstrukciju. Identitet pograničnih stanovnika niske složenosti je neefikasan u pogledu konsolidacije i rasta složenog društvenog sistema. Međutim, to ne znači da se gore spomenuti identitet možda neće iznenada vratiti u pogranično područje.

Uticaj određenih sistemskih stimulansa ili širenje pojedinih interpretacija određenog događaja, u složenim društvenim graničnim mrežama (npr. opis protesta, opis razloga krize), može dovesti do situacije povratka na identitetski model niže složenosti. U tom smislu se ne može pretpostaviti da bi se transformacije identiteta pograničnih stanovnika razvijale uvijek linearno, prema vidljivom obrascu uzročno-posljedičnih veza. Takva situacija je moguća, ali ostaje jedna od mnogih dostupnih alternativa razvoja.

Složeni sistemi i teorije kulturne evolucije pretpostavljaju da je određeno stanje društvenog poretka derivat spontanih interakcija među ljudima na mikronivou, u situaciji uticaja složenog društvenog okruženja. Specifičnost kulturnih dobara ljudi je sposobnost individualnog i društvenog učenja, što je povezano sa neophodnošću očuvanja određenog kulturnog kontinuiteta i visokog stepena adaptacije. Današnja visoka dinamika, složenost i fragmentarnost okolne društvene stvarnosti, koja je izvorno u pograničnom području na prirodno visokom nivou, počinje stvarati nove oblike identifikacije ljudi.

Međutim, ti novi oblici identifikacije nisu obična negacija prethodnih visoko tradicionalnih identiteta već su kreativni konstrukt urastao u zahtjeve savremenog društva. Zapravo, oni uopšte nisu konstrukt već otvorena mreža složenih identifikacionih veza, koje grade jedinstvo svojim ispunjavanjem odabranih elemenata kulturne tradicije.

## Reference

- Adami, Ch. (2002). What is Complexiti?. *BioEssays*, 24 (12), 1085-1094. <https://doi.org/10.1002/bies.10192>
- Bertalanffy, L. (1984). *Ogólna teoria systemów*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bieńkowska-Ptasznik, M. (2010). Od wielokulturowości do postkolonializmu-czy etniczność ma pleć?. *Pogranicze. Studia Społeczne*, XVI, 41-61.
- Brewer, M. B., & Pierce, K. P. (2005). Social identity complexity and outgroup

- tolerance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3), 428–437. <https://doi.org/10.1177/0146167204271710>
- Contini, M. (2013). The Paradigm of the Complex Dynamic Systems and Sociological. *Analysis, Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 92 (10), 207 – 214. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.661>
  - Collier, J. (2009). *Organized Complexity: Properties, Models and the Limits of Understanding*, Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/c670/78a-7636e2f4ad7c2483c1d494e766c8bc11f.pdf>
  - Collier, J. (2010). A Dynamical Approach to Identity and Diversity in Complex Systems. In P. Cilliers, Rika Preiser (Eds), *Complexity, Difference and Identity: An Ethical Perspective* (pp.83-97). Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-9187-1>
  - Coveney, P. & Highfield, R. (1997). *Granice złożoności. Poszukiwania porządku w chaotycznym świecie*, Warsaw: Prószyński i S-ka
  - Goertzel, B. (1997). *From Complexity to Creativity. Explorations in Evolutionary, Autopoietic, and Cognitive Dynamics*. New York: Publisher Plenum Press.
  - Henrich, J. & McElreath, R. (2003). The Evolution of Cultural Evolution. *Evolutionary Anthropology*, 12(3), 123–135. <https://doi.org/10.1002/evan.10110>
  - Hooker, C. (2018). Re-modelling scientific change: complex systems frames innovative problem solving. *Lato Sensu: Revue De La Société De Philosophie Des Sciences*, 5 (1), 4-12. <https://doi.org/10.20416/lrsrps.v5i1.2>
  - Jedlicka, P. (2007). Physical complexiti and cognitive evolution. In C. Gershenson, D. Aerts, B. Edmonds (Eds.), *Worldviews, Science and us, Philosophy and Complexity* (pp.221-231). London: World Scientific Publishing Co. Pte. [https://doi.org/10.1142/9789812707420\\_0014](https://doi.org/10.1142/9789812707420_0014)
  - Ladyman, J., Lambert, J. & Wiesner, K. What is a complex system?. *Euro Jnl Phil Sci* 3, 33–67 (2013). <https://doi.org/10.1007/s13194-012-0056-8>
  - Maffesoli, M. (2008). *Czas plemion*. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN.
  - Mesjasz, C. (2010). Complexity of Social Systems. *Acta Physica Polonica A*, 117(4), 706-715.
  - Mesoudi, A. & Danielson, P.(2008). Ethics, evolution and culture. *Theory Biosci.*, 127(3), 229-40. DOI:10.1007/s12064-008-0027-y
  - Mesoudi, A. (2011). *Cultural Evolution: How Darwinian Theory Can Explain Human Culture and Synthesize the Social Sciences*. Chicago: University of Chicago Press. DOI: 10.7208/chicago/9780226520452.001.0001
  - Mesoudi A. (2016). Cultural Evolution: A Review Of Theory, Findings and Controversies. *Evolutionary Biology*. 43 (4), 481–497. <https://doi.org/10.1007/s11692-015-9320-0>.

- Newman, D. (2006). Borders and Bordering Towards an Interdisciplinary Dialogue. *European Journal of Social Theory*. 9(2),171–186. <https://doi.org/10.1177/1368431006063331>
- Nikiforova, B. (2010). Transforming Borders Functions in the Lithuanian-Polish-Belarusian Borderland. *Limes. Cultural Regionalistics*. 3 (2), 124-132. DOI 10.3846/limes.2010.13
- Nikitorowicz, J.(2005).Tożsamość wobec dylematów generowania dziedzictwa kulturowego. *Psychologia Rozwojowa*. 10(2), 35-47.
- Nowak, A., Borkowski, W. & Wnikowska-Nowak, K. (2009). *Układy złożone w naukach społecznych*. Warsaw: Scholar.
- Olmedo, E. (2010). Complexity and chaos in organisations: complex management. *International Journal of Complexity in Leadership and Management*.1(1),72-82. DOI: 10.1504/IJCLM.2010.035790
- Pollini, G. (2005). Elements of a Theory of Place Attachment and Socio-Territorial Belonging. *International Review of Sociology*. 15(3),497-515. <https://doi.org/10.1080/03906700500272483>
- Richerson, P. J., & Boyd, R. (2005), *Not by genes alone: how culture transformed human evolution*. Chicago: The University of Chicago Press
- Romaniszyn, K. (2016). Czynniki potencjalnej dekonstrukcji pogranicza etnicznego. *Pogranicza Studia Społeczne*. XXVII, 93-107. DOI 10.15290/pss.2016.27.01.06
- Sadowski, A. (2008). Pogranicze- Pograniczność-Tożsamość Pogranicza. *Pogranicza Studia Społeczne*. XIV,17-30.
- Szapiro, T. (1993). *Co decyduje o decyzji*. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sztumski, J. (2013). *Systemowa analiza społeczeństwa*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Tranquillo, J. (2019). *An Introduction to Complex Systems*. Switzerland: Springer Springer International. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-02589-2>
- Webster, F. (2006). *Theories of the Information Society*. New York: Routledge.
- Xin, S., Xin, Z. & Lin, Ch. (2016). Effects of trustor's social identity complexity on interpersonal and intergroup trust. *European Journal of Social Psychology*. 46(4),428–440. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2156>